

УДК 929-055.2:930.1

<https://doi.org/10.15407/ub.19.033>

*Лариса Іванівна БУРЯК,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-4631-844X>*

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІКА «ПЛИННИХ ЧАСІВ»: ПРОПОЗИЦІЯ ОСМИСЛЕННЯ

Сучасну українську біографіку розглянуто як знаннєвий та комунікативний ресурс, що потребує подальшого критичного осмислення та модернізації. Стратегії модернізації біографіки проаналізовано в контексті імплементації інноваційної методології, відмови від лінійності та стереотипів, розширення діапазону студій, орієнтованих на розмаїття персоналій зі «складною» біографією, актуалізацію біографії «Іншого». Обґрунтовано необхідність пошуку оптимальних алгоритмів біографічних досліджень, суголосних глобальним викликам та інтелектуальним запитам доби «плинної модерності».

Ключові слова: біографіка, методологія біографічних досліджень, «плинні часи», лінійність, стереотипи, «складна» біографія, гуманітарні «поровоти».

«Плинні часи» («Liquid times») — формула, яку запропонував для означення сучасності британсько-польський філософ, один із чільних інтелектуалів ХХ ст. Зигмунт Бауман у книзі «Liquid times: living in an Age of Uncertainty» (Cambridge, 2007)¹. Автор концепції «плинної модерності» стверджує, що останнім часом з'явилася серія викликів, із якими раніше не доводилося стикатися. Насамперед ідеться про перехід від «твердої» до «плинної» фази сучасного буття, тобто до обставин, за яких соціальні форми (структури, що обмежують індивідуальний вибір, організації, що дбають про збереження чинного порядку, моделі усталеної поведінки) не спроможні надалі зберігати своєї конструкції: «Формам, чи то вже наявним, а чи тільки наміченим, бракує часу, аби затверднути, тож через короткість власного іс-

¹ Українською мовою книжка вийшла у видавництві «Критика» у 2013 році.

нування не можуть вони правити за систему відліку для людських і тривалих життєвих стратегій» [1, с. 7]. Час, що минув від моменту появи книжки, не лише підтвердив, а й поглибив думки, висловлені вченим. На початку 2020 р. він запропонував гіпотезу, яка, по суті, стала логічним продовженням попередньої. Цього разу Зигмунт Бауман зробив спробу обґрунтувати ідею щодо «кінця світу», означивши її як сучасний стан соціуму в сенсі, що попередній світ, у якому перебувало суспільство, припинив своє існування². Те, що перебувало в його основі, наразі не існує. Утім, характерно й те, що люди здебільшого говорять не про появу нового світу, а про той, який відійшов у небуття. І це означає, стверджує філософ, що, відчуваючи кінець чогось, ми не знаємо, що починається, перебуваючи в «порожньому просторі», дрейфуючи з одного стану в інший [2].

Історики та соціологи для означення сучасності оперують іншими поняттями, які, проте, за сутністю та змістом суголосні з філософськими есхатологічними метафорами. Перебування світу «в пункті системної біфуркації» (І. Валлерстайн), у новому «режимі історичності» (Ф. Артоґ) маркується означеннями на кшталт «криза культури», «криза соціуму», «час кризи» (Я. Грицак)³.

Відомий британський та американський історик Тоні Джадт у трактаті «Роздуми про ХХ століття»⁴, вербалізуючи власні відчуття, наголошував, що нинішнє століття здається йому «століттям чимраз більшої непевності». Аналізуючи головні фактори (надмірна економічна свобода, кліматичні зміни), що спровокували загальний модус глобальної суспільної нестабільності, Тоні Джадт у своїх міркуваннях

² Апеляція вчених до термінології есхатологічного характеру набувала час від часу актуальності упродовж минулого століття. Його початок був позначений появою праці О. Шпенглера «Присмерк Європи» (1918–1922). Новим поштовхом до дискусій про «кінець історії» стали публікації американського вченого Ф. Фукуями, зокрема його книжка «Кінець історії та остання людина» (1992), що з'явилися після розпаду Радянського Союзу, на завершальному етапі ХХ століття. З початком ХХІ ст. ця дискусія продовжилась, що підтверджують праці Іммануїла Валлерстайна, Зигмунта Баумана, Тоні Джадта. Новий сплеск міркувань на цю тему був спричинений, передусім, кардинальними соціокультурними змінами глобального масштабу та глобально-всесоюжною кризою, свідком яких є сучасний світ.

³ У цьому контексті варто звернути увагу на дискусію за участю американської дослідниці Марсі Шор та українського історика Ярослава Грицака, що мала промовисту назву «Читаючи Джадта: як зберегти ясність погляду у час кризи» і яка відбулась у рамках презентації книги Тоні Джадта «Роздуми про ХХ століття» під час Форуму видавців у Львові 21 вересня 2018 р.

⁴ Роздуми Тоні Джадта (1948–2010) «Thinking the Twentieth Century», записані Тімоті Снайдером, були завершені за кілька тижнів до смерті історика. Українською мовою книжка «Роздуми про ХХ століття» вийшла 2019 року. У передмові Тімоті Снайдер окреслив її як історичний, біографічний та етичний трактат.

актуалізував і, певною мірою, спрогнозував такий знаковий чинник, як «непередбачуваний перебіг подій», що здатний значно загострити вже існуючу невизначеність та непевність. Як глибокий аналітик, він реально оцінював світові тенденції, визначаючи місію гуманітарної еліти в цих умовах, яка має «не увяляти собі кращі світи, а дбати про те, аби запобігти постанню гірших». «Інтелектуал, котрий змальовує великі картини зідеалізованих і дедалі кращих ситуацій, може виявлятися зовсім не тією особою, якої варто найбільше дослухатися» [4], — підсумовував учений.

Заклик до переосмислення стосунків між гуманітарною наукою і соціумом пролунав ще наприкінці минулого століття в спеціальному маніфесті, підготовленому комісією на чолі з Іммануїлом Валлерстайном. Американський соціолог, вивчаючи масштаб та прояви глобальної кризи, так само зафіксував «кінець знайомого світу» («The End of the World As We Know it», 1999). За умов критичного зростання «невизначеності» ключовий меседж і основна ідея, запропонована вчнем, полягала в тому, що зі зміною світу змінюється світ знань про суспільство. Серед завдань першого ряду пропонувалось урахувати історичні явища, з акцентом на їхню складність, темпоральність та нестабільність, переосмислення базових дихотомій соціогуманітаристики, таких як одиничне/загальне, універсальне/особливе, індивідуальне/колективне, мікро/макро [6, с. 4].

Отже, виникає цілком закономірне питання — який вигляд за умов сучасних радикальних соціокультурних змін мусить мати національний біографічний простір. Світ кардинально змінився, а отже, наразі доводиться шукати відповіді щодо реорганізації біографічного простору з метою його подальшого дослідження та публічного використання. Чи спроможна біографіка як знанневий та комунікативний ресурс і надалі впливати на суспільну свідомість, сприяти формуванню світоглядних переконань, етичних уявлень та громадсько-політичних ідеалів соціуму, його інтелектуальної та духовної культури?

Метою цієї публікації є розгляд актуальних проблем вітчизняного біографічного простору, пошуку оптимальних алгоритмів біографічних досліджень, які були би концептуально та контекстуально суголосні суспільним змінам, глобальним викликам, інтелектуальним запитам доби «плинності», «непевності», «кінця знайомого світу». Зауважимо, що запропоновані для наукового осмислення проблеми мають дискусійний характер. За допомогою методів критичної аналітики та компаративістики обґрунтовується потреба модернізації біографічного дискурсу, що передбачає критичний погляд на домінуючий лінійний формат біографіки, розширення діапазону студій, орієнтованих на розмаїття персоналій, подолання стереотипних уявлень, актуа-

лізацію сучасних дослідницьких методів та механізмів для розкриття складного, суперечливого біографічного світу людини, який не завжди відповідає канонам, що привносяться політичними ідеологемами.

Відмова від лінійності?

За останні десятиліття вітчизняна біографіка пройшла у своєму розвитку непростий еволюційний шлях і являє собою багатовимірне явище. Утім, варіативність біографічних модифікацій та велика кількість досліджень не виключають у просторі біографічного знання ознак кризи як процесу, характерного для сучасної гуманітарної сфери в цілому.

У контексті трансформацій глобального світу криза біографічного знання сприймається не інакше як даність і, як не дивно, нормальний стан науки (зокрема, у розумінні французьких істориків)⁵. Так само усвідомлення кризи є підґрунтям для критичного погляду на вітчизняну біографіку, ключем до розуміння плюсів і мінусів, усіх «за» і «проти», і водночас поштовхом до її оновлення та виходу на якісно нові рівні відповідно до викликів сучасності та радикальних суспільних трансформацій.

Однією з давніх і гострих проблем сучасних біографічних практик в Україні є тяжіння більшості з них до лінійного та описового викладу життя людини в площині темпорально-просторового переказу подій. Результатом такого спрощеного підходу стає біографічне дослідження, яке скоріше нагадує статтю з енциклопедичного видання, тільки в більш розширеному форматі. На перший погляд, це парадоксально. Здавалось би, вибір «героя», умотивований неординарністю постаті, карколомністю чи драматичністю його долі, колізіями, що трапилися в житті, має викликати цілком виправдане захоплення науковця. Утім, із текстів, що виходять з-під пера, зазвичай важко зрозуміти, що надихнуло автора на вибір «об'єкта» і чим зумовлений науковий інтерес до особи. І «герой», і текст перетворюються на дещо безбарвне, позбавлене внутрішньої енергії. А отже, навряд чи здатні в такому вигляді зацікавити сучасного читача, який стає все вибагливішим до біографічних контекстів та форм їх презентації.

⁵ Гіпотезу Ф. Броделя, на переконання якого, наука, котра не відчуває кризи, перебуває в стані стагнації, підтримує відома українська вчена Ірина Колесник. Наголошуючи на кризі сучасної історичної науки в Україні, вона зазначає, що історія «являє собою перехідну добу, що характеризується існуванням протилежностей: старого і нового, емпіричного й теоретичного, логічного та образного, уявного й реального, досягнень і вад» (Колесник Ірина. *Українська історіографія: концептуальна історія*. К., 2013. С. 106).

Які причини такої ситуації, що склалася в просторі українських біографічних студій, і чому переважає цей сталий потяг до лінійності? Відповідь на це питання лише на перший погляд видається простою. Насправді лінійність біографічного наративу багато про що може свідчити. Може демонструвати «втому» гуманітарної науки від постмодерних експериментів і її рух «назад до позитивізму». Може також свідчити про принципову послідовну прихильність до однієї з найпоширеніших класичних форм життєписів ⁶.

Але в сучасних вітчизняних біографічних практиках лінійність зберігається, імовірно, як своєрідне «місце пам'яті» радянських часів, нагадування про тогочасну традицію біографічного письма. Оскільки на біографічний жанр покладалася важлива місія у вихованні радянських людей, то концептуально він, не лише за змістом, а й за формою, мав відповідати канону: простіше — зрозуміліше — ефективніше. Біографія «героя», перш за все, мала надихати на служіння комуністичним ідеалам, радянській батьківщині, партії, народові тощо. Віра, жертвовність, а основне, відсутність критичного мислення були стратегічними орієнтирами лінійної біографії. З огляду на це визначалось, що біографія людини не мала бути складною, інтригуючою, загадковою. Від початку в біографії, як і в самій людині, мало бути все зрозумілим, прозорим, а отже, передбачуваним.

Чи ефективна така концепція формування біографічного простору? Можна визнати, що на певному етапі — так. Але крах радянської системи, що розпочався з середини 1980-х, виявив глибоку кризу гуманітарного знання радянського зразка, підтверджуючи тим самим неефективність і біографічних стратегій.

Панівна лінійність сучасної вітчизняної біографіки значно обмежує перспективи біографіки як комунікативного ресурсу.

Але, попри загальну тенденцію, біографічний простір, хоча й повільно, змінює свою конфігурацію. Він поступово втрачає вигляд єдиного «лінійного моноліту». У ньому з'являються поодинокі «спалахи», які свідчать про експериментування науковців із різними моделями біографічних реконструкцій.

Точкою відліку для появи нових тенденцій, що спостерігаються останнім часом, стала зміна погляду на людину, світ людини та світ навколо людини. Усвідомлення, що життя людини за своєю сутністю далеке від «лінійності» і нагадує скоріше заплутаний лабіринт, незва-

⁶ Укоріненість лінійності в біографічних текстах має давню традицію, що свідчить про її тяглість. Сягаючи біблійних часів, вона бере початок від появи наративів, присвячених життю та діянням апостолів. Спрощений формат життєписів зумовлювався їхньою спрямованістю на якомога краще запам'ятовування і вірування як необхідний складник релігійного учення.

жаючи на те, чи пересічна, чи знана постать, не лише артикулюється, а й втілюється в дослідницьких практиках. Соціогуманітаристика дедалі впевненіше акцентує увагу на «багатовекторності людини» [10, с. 506], оперує поняттями «значущого Іншого», «узагальненого Іншого» [8], розглядаючи «іншість» як одну з базових категорій людської ідентичності. З огляду на це, біографічне дослідження розглядається як багатовимірна конструкція (мозаїчне полотно, «пазл»), елементами якої є калейдоскоп дій та вчинків людини, важливих, напівважливих, буденних, міркувань на теми «вічного», «величного», «повсякденного», рефлексій, емоцій, почуттів, стосунків зі світом.

Сучасна доба постмодерну водночас внесла суттєві корективи й у сприйняття світу. Серед учених все популярнішим є поняття «фрагментарність», яке поширюється на пошук нової дослідницької парадигми, біографічної зокрема. «Світ у фрагментах» стає новою картиною світу [15, с. 41].

У просторі соціогуманітарних практик відбувається пошук гнучких та динамічних підходів, завдяки яким стає можливим поєднання емпіричних та рефлексивних аспектів дослідження. Український біографічний наратив час від часу розчиняють наукові пропозиції, гармонійні з концепцією фрагментарності, які переконливо свідчать про широкі можливості відтворення невичерпної багатогранності яскравих особистостей завдяки сучасній методології. Мозаїчно-фрагментарний підхід у комплексі з проблемно-діахронічним і проблемно-орієнтовним «біо-підходами» та «біо-ідеями», запропонованими українською вченою Тетяною Поповою, демонструють наукову креативність та результативність у реконструкціях індивідуальних та корпоративного «біоісторіографічних» портретів істориків Новоросійського університету [14].

У нелінійних біографічних реконструкціях важливу роль відіграє форма презентації індивідуальної біографії. З огляду на поширення концепції «фрагментарності» в сучасній гуманітаристиці, біографічний етюд видається найбільш оптимальною жанровою формою. Невеликий за обсягом, але неодмінно віртуозно виконаний, біографічний етюд, як один із різновидів мистецького жанру, має свої переваги перед цілісною композицією або масштабним біографічним полотном. Синоніми поняття «етюд» — «шкіц», «ескіз», «студія» вказують на свідому незавершеність форми. У контексті біографічного дослідження це концептуально виправдано, оскільки біографія людини сприймається як феномен, перманентно відкритий до осмислення, який навряд чи може претендувати на абсолютно завершене чи довершене оформлення. Змінюється світ, міняються ситуації, люди, і на тлі нових вимірів та реалій переосмислюються біографії.

Крім того, ескіз орієнтується на досягнення конче потрібного комунікативного ефекту, фокусуючи увагу на найбільш яскравих елементах біографії. Біографія людини під кутом зору соціокультурної комунікації — це спосіб і простір спілкування з навколишнім світом, форма розуміння світу і самих себе у світі. Унікаючи моралізаторства, етюд покликаний залучати, певним способом запрошувати аудиторію до біографічного простору, стимулювати її інтерес, встановлювати сталий зворотній зв'язок, а отже, і діалог з нею.

Підхід до біографіки як до міждисциплінарного явища, зокрема перехрестя наукового та мистецького просторів, відкриває так само широкі перспективи для вдосконалення механізмів і залучення нестандартних прийомів у біографічних дослідженнях. Такі підходи, імплементовані у вітчизняні біографічні студії, дають змогу уникнути банальної лінійності, забезпечуючи біографічним реконструкціям стереоскопічність та багатогранність у площині приватного і публічного. Метод «інсталяції», передусім як мистецький прийом, спроможний відтворити полісюжетний колаж біографічної композиції, у якій біографія особи постає неодмінною складовою частиною часопростору на макро- і мікрорівнях (світ, країна, місто, родина, оточення), віддзеркаленням внутрішнього світу (емоції, рефлексії, асоціації, світоглядні цінності, уподобання), об'єктом реконструкції на відстані часу [3].

Про потребу нелінійного формату біографічних репрезентацій свідчить зміна погляду на джерела, за допомогою яких відкриваються перспективи щодо відтворення «багатовекторності» людини. Звернення до джерел для їх використання в біографічних реконструкціях не обмежується лише цитуванням. Наразі йдеться про можливу розширену інтерпретацію джерел, яка уможливує відпрацювання різних моделей біографій, зокрема й колективних / просопографічних, на новому методологічному рівні. Автобіографія, зокрема, як окремий вид джерела для реконструкції персональної та колективної біографії розглядається останнім часом у ракурсі багатосюжетної «версії життя», полівимірної «самоідентичності», нерозривно пов'язаної з різними соціальними системами (родинними, дружніми, професійними, локально-територіальними, етнополітичними, конфесійними тощо) [10, с. 493].

Отже, прагнення відійти від лінійності логічно обумовлено низкою чинників. Передусім тим, що за своєю сутністю поняття «біографічний світ» та «біографія» в сучасній інтерпретації є «нелінійними структурами», різновидом «комунікаційних моделей», «культурним простором, у якому переміщується людина» (І. Колесник). Крім того, теза «відмова від лінійності», попри неоднозначність, орієнтована на

впровадження нових підходів у моделюванні біографічних реконструкцій. Це своєрідне відлуння заклику «проти біографізму» («against biographism»), озвученого нідерландською дослідницею Міке Баль⁷, суть якого полягає в інтерпретації біографії як мистецької постмодерної конструкції [17, с. 180].

Доцільність нелінійного підходу виправдана завдяки поширенню постмодерністської мозаїчної парадигми сприйняття світу, екстрапольованої в площину біографічних досліджень, відповідно до якої розраховувати на біографічну реконструкцію в завершеному вигляді неможливо. Тому фрагментарна/мозаїчна модель має свої переваги.

І на завершення: нелінійні мозаїчні реконструкції зазвичай орієнтовані на те, аби забезпечити біографічній палітрі емоційність і різнобарвність, що постають важливими елементами біографіки як комунікативного ресурсу.

Як бути зі стереотипами?

На тлі домінантних загальних соціокультурних тенденцій сучасна українська біографіка вирізняється суперечливою природою. З одного боку, упродовж останніх трьох десятиліть відбулися позитивні зрушення, які позначилися появою концептуальних життєписів, багатоманітністю тематичних напрямів, жанровим розмаїттям, обґрунтуванням сучасних теоретичних підходів до систематизації, аналізу та творення біографічного знання, вивченням досвіду зарубіжної та вітчизняної біографіки [11]. Водночас, як соціально-орієнтований різновид гуманітарного знання, покликаний впливати на колективну свідомість та формування національної пам'яті, українська біографіка не уникла диспропорцій, шаблонів та обмежень.

Процеси, які розпочалися в гуманітарній сфері з проголошенням незалежної української держави, були схожі на ситуацію, що склалася майже за сто років перед тим, на рубежі XIX–XX ст., коли «неоромантизм» як надзвичайно популярне соціокультурне явище переживав свій ренесанс. Саме тоді, як зазначає відомий український історик Олексій Ясь, персоналізація історії спричинилася до чисельних рефлексій щодо призначення провідних героїв з відповідним переліком чеснот. Харизматичний герой був зорієнтований на втілення політичної, соціальної

⁷ Нідерландська вчена, історик і культуролог Міке Баль запропонувала концепт «автотопографія», як різновид жіночої (авто)біографії, представленої за допомогою механізмів, прийомів і форм візуального мистецтва. У такий спосіб було реконструювано біографію американської мисткині французького походження, скульптора, графіка і живописця Луїзи Буржуа. Основу «автотопографії» склали мистецькі інсталяції, за допомогою яких вдалося відобразити драматизм приватного життя, емоційну напругу, психологічну травму талановитої особи.

чи національної мрії, досягнення якої неминуче супроводжувалось героїчною чи жертвовною дією, котра освячувала та легітимізувала призначення цієї постаті на історичних теренах [16, с. 119].

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. відбулася своєрідна «реанімація» неоромантизму. Для втілення стратегічно важливих завдань увага української гуманітарної спільноти так само здебільшого зосередилася на конструюванні минулого, у якому домінував національно-патріотичний дискурс. Пріоритетні позиції в біографічних студіях посіли постаті, чий відданість та служіння національним інтересам, героїзм, жертвність та боротьба заради української держави були сенсом їхнього життя.

Результатом втілення таких стратегій стало формування національного біографічного наративу, у якому домінували матриці «герой — жертва». У більшості героїв була власна трагедія (арешти, втрати, еміграція, загибель) і життя, присвячене боротьбі, які уособлювали масштабну трагедію України ХХ ст., були її символічною проекцією, втіленням, репрезентацією. Біографії національних героїв мали сакральну-символічне значення, вмонтовувались у модель національної пам'яті, україноцентричну концепцію історії, публічний соціокультурний простір, набуваючи моралізаторського сенсу.

Такі підходи засвідчили свої переваги, сприяючи суттєвим змінам у соціокультурному ландшафті, кардинальним свідомісним і ментальним трансформаціям. З небуття були повернуті постаті та їхня спадщина (мемуарна, епістолярна, творча), що тривалий час залишалися забутими та викресленими. Доля людини відтепер репрезентувалась та осмислювалась у контексті знакових подій української історії та трагедій ХХ століття. Під впливом біографічної палітри харизматичних героїв, яка з'явилася на хвилі розбудови державної незалежності, було стимульовано інтерес суспільства до проблем самоідентифікації та національної пам'яті, радянська система почала сприйматися як один із різновидів тоталітарного режиму.

Отже, історико-біографічна проблематика, з огляду на її функціональне покликання в житті суспільства, стала «одним із першорядних складників соціально-значущої інформації, а її поширення та використання важливою частиною соціокомунікативних процесів, дієвою гуманітарною технологією підтримки інтелектуального і духовного поступу України...» [5, с. 9]. Як соціокультурний феномен вітчизняна біографіка сприяла еволюції українського суспільства, що за роки незалежності пройшло складний шлях трансформацій, визначаючи власну ідентичність, виробляючи найбільш ефективні механізми долання радянських стереотипів та культивування національних цінностей.

Але з часом все очевиднішими ставали вади та обмеження вітчизняного біографічного дискурсу, окреслилися намагання використовувати історичне минуле як полігон і джерело з метою політичних спекуляцій, соціальних містифікацій, творення міфопатріотичних концепцій [8, с. 107]. У біографічних студіях поширилися спокуса до героїзації біографії, її стереотипізація, спрощена інтерпретація відповідно до умовних ідеологічних канонів, ігнорування складного внутрішнього світу людини з її психоемоційними переживаннями. Заангажованість національного біографічного наративу суспільно-політичними трансформаціями не дала змоги йому вийти на рівень теоретичних узагальнень зарубіжних досліджень та подолати методологічне відставання.

Концептуальні та методологічні розриви між вітчизняним та зарубіжним досвідом у площині біографічних студій особливо проявляються в компаративному вимірі. Суттєвим складником зарубіжного біографічного простору постає методологія, завдяки якій значно осучаснюється дослідницький інструментарій, з'являються нові актуальні сюжети, відповідним чином змінюються акценти. У фокусі зарубіжних науковців перебувають соціологічний та психологічний підходи до конструювання життєписів (концепції поколінь, міжнаціональних міграцій, автобіографічних репрезентацій, автоетнографічних ідентичностей). Особливий інтерес проявляється до біографій політичних діячів, їхнього приватного життя як значущого складника біографії, емоцій, а також етичних проблем у біографічних реконструкціях. У наукове дослідницьке поле потрапляють різні особи, зокрема неоднозначні, до певної міри одіозні. Одним із останніх прикладів є актуалізована у вимірі політики і кохання біографія революціонерки, марксистки, однієї з провідних постатей соціалістичного руху — Рози Люксембург. Її листи до Лео Йогіхеса руйнують стереотипи щодо сприйняття цієї неординарної постаті, поширені офіційною пропагандою. Дослідження, фокусуючи увагу на внутрішніх емоціях, інтимних переживаннях Рози Люксембург, пропонує біографічну реконструкцію на межі політики і кохання, у якій присутня феєрія контекстів — історичних, політологічних, культурологічних, психологічних, гендерних [21].

Найбільш цілісне уявлення про масштабність та актуальність зарубіжної біографіки дають енциклопедичні видання, представляючи розмаїття тем, методів, персоналій, форм, жанрів у вимірах гендерних та національних ідентичностей, соціальних, культурних, вікових, часових, просторових відмінностей [18; 19]. Широкий спектр міждисциплінарних методів і прийомів, що використовуються в біографічних студіях, дає змогу зарубіжній біографіці віднайти механізми висвіт-

лення багатоманітності біографічного світу людини, враховуючи суспільні трансформації [20; 22].

Серед українських видань останнього часу, що засвідчили намагання вітчизняних науковців відійти від усталеного канону, — монографія, присвячена Ользі Басараб — одній із ключових постатей національного героїчного дискурсу (О. Бежук. *Ольга Басарабова з Левицьких: життя і чин*. Львів, 2017). Тут вдало втілені завдання реконструкції жіночої біографії в екстремальних умовах українсько-польського конфлікту початку ХХ ст. Передусім, це спроба відмовитися від поширених стереотипів, реконструювати біографію «живої» Ольги Басараб з її темпераментом, вдачею, внутрішнім світом, палким коханням. Героїчно-жертвований образ молодої жінки, який домінував в історіографії, був збережений як канон, але водночас і суттєво доповнений романтичними та ліричними штрихами. Героїню репрезентовано у світлі її різноманітних інтересів, захоплень, уподобань, що вдало маркують гендерну ідентичність, якої вона була позбавлена офіціозом національно-визвольного дискурсу.

У біографічному дослідженні особливе місце належить епістолярній спадщині подружжя Басарабів. Уперше опубліковано листування Ольги та її чоловіка Дмитра в повнотекстовому обсязі. Листи Ольги Басараб розкривають особисте/приватне/інтимне в біографії героїні, передають глибину внутрішнього конфлікту, що для багатьох жінок, відомих в українській історії, було типовим явищем. З одного боку — це відданість справі, занурення у вихор громадської діяльності, відчуття власного обов'язку, з другого — мрії про щастя в розумінні банальних людських уявлень.

У приватному листуванні Ольга Басараб постає абсолютно різною — сильною і слабкою, цілісною і розгубленою, спокійною і збудженою. Її біографічний простір представлений різноманітними лініями, які разом утворюють багатогранний образ жінки — героїчної і романтичної, жертвоний і віталістичний.

Важливим елементом спроби переосмислення біографічного контенту для подолання наявних стереотипів стало нещодавнє «повернення» в соціокультурний простір інтелектуалів радянської доби (Миколи Бажана, Олеся Гончара), яких за часів української незалежності було відсунуто на маргінеси з грифом «радянський», а отже, поставлено табу на їхніх біографіях як неактуальних через стереотипні уявлення про національні пріоритети. Поява видань, героями яких стали відомі діячі культури Микола Бажан (Агеева В. *Візерунок на камені. Микола Бажан: життєпис (не)радянського поета*. Львів, 2018), Олесь Гончар (Абліцов В. *Олесь Гончар. Ілюзія і дійсність*. Київ, 2018), свідчить про початок нового, більш глибокого осмис-

лення радянської епохи і життя творчої людини, яка опиняється заручником часу, політики, обставин, оточення, власного таланту та амбіцій.

Критичне осмислення сучасної концепції вітчизняної біографіки не означає відмову від усталених національно-патріотичних пріоритетів. Біографії писалися з патріотичних міркувань і залишаються важливим чинником формування ідентичності. Але, перефразовуючи відомого польського історика Яна Поморського, варто не забувати, що біографіка, якщо вона претендує на місце в науковому просторі, має «інтелектуально змагатися з пастками або обмеженнями, які ці патріотичні мотиви можуть вносити...» [13, с. 26].

Наразі йдеться про звільнення від стереотипів та оновлення підходів до біографій «героїв», віднайдення оптимальних моделей, які б органічно поєднували елементи біографічних реконструкцій, враховуючи зокрема й таку людську ідентичність, як «іншість». Концепція вітчизняної біографіки потребує, передусім, зміщення акцентів, «переакцентації». Пріоритетні позиції мають посісти загальнолюдські цінності та усвідомлення неповторності й унікальності людського життя, реконструкція якого зазвичай виходить за межі стереотипних уявлень, патріотичних гасел, а отже, спроби героїзації чи, навпаки, демонізації не можуть бути заздалегідь визначеним біографічним алгоритмом.

Статус біографічних досліджень як інтелектуального продукту, що перебуває на вістрі очікувань соціуму та соціокультурних комунікацій, передбачає тематичне розмаїття та його оновлення, розширення кола персоналій зі «складною» біографією, актуалізацію біографії «Іншого», визначення алгоритму реконструкції біографії сучасника. Минуле постає як важлива складова частина сьогодення і майбутнього в дослідженнях, що за змістом, формою, мовою мають відповідати запитам сучасного суспільства.

«Повороти» соціогуманітаристики і простір біографічних студій

Останнім часом соціогуманітаристика пережила численні «повороти». Цим метафоричним означенням прийнято називати знакові трансформації соціогуманітарного знання ХХ століття [16, с. 108–109]. У контексті критичного погляду на сучасний біографічний простір важливим є звернення до теоретичного та емпіричного контекстів цього феномена, щоб залучити їхній методологічний потенціал до вітчизняних біографічних практик.

Для біографічних досліджень соціогуманітарні повороти відіграють роль орієнтирів у наукових пріоритетах та впровадженні сучасної методології. Вони не лише фіксують увагу на наукових проблемах, які

час від часу актуалізуються через різні обставини (соціокультурні передумови, інтелектуальні очікування, культурні рефлексії, поява книжок, що набувають вибухового розголосу), а й пропонують оновлену методологію досліджень. Пропонуючи нові ідеї, на перший погляд інколи провокативні, повороти відіграють роль певних «стимуляторів» наукової думки, відображають еволюцію поглядів та зрештою фіксують поступ соціогуманітаристики. «Поворот» — це також одна із форм самоствердження соціогуманітарного знання в «плинні часи». Актуалізуючи той чи інший новий поворот, соціогуманітаристика доводить невичерпність інтелектуального потенціалу та свою здатність адаптуватися до викликів і відповідати на них.

Палітра «поворотів» різноманітна, а їхня кількість наразі не є ustalеною. Вона коливається в межах кількох десятків [15, с. 54–55]. Серед тих, які представляють найбільший інтерес у вимірі біографічних студій — антропологічний, біографічний, візуальний, емоційний, естетичний, культурний, матеріальний, меморіальний, наративний, лінгвістичний, перформативний, тілесний. Звісно, цей перелік може бути продовжений. Він не претендує на повноту, але може розглядатися як «стартовий пакет» на етапі визначення методології біографічного дослідження.

Як інтелектуальний продукт зарубіжної гуманітаристики, повороти отримали широкий розголос у зарубіжному науковому середовищі. Але ставлення до них серед науковців не є однозначним. Усе ще залишається дискусійним розуміння того, чим є теоретичні повороти та яку роль вони відіграють у сучасній гуманітаристиці. Одні визнають їх беззаперечно велике значення, акцентуючи на тому, що культурні повороти проходять через коло дисциплін, виявляючи в них недосліджені галузі і одночасно руйнуючи усталені теоретико-методологічні канони [15, с. 68]. Інші піддають сумніву ефективність і новаторство методологічних пропозицій, розглядаючи їх не інакше, як прояв швидкоплинної інтелектуальної моди, що диктує прискорений темп постійного, як справжнього, так і вдаваного оновлення теоретичного знання сучасної західної гуманітаристики [7].

Стримані і водночас зважені погляди на феномен поворотів висловлюються в середовищі українських істориків. О. Ясь обстоює думку, що кожен із поворотів варто розглядати як «новий уявний горизонт», котрий продукує як хвилю пізнавальних новацій та креативних експериментів, так і очевидних пізнавальних викликів та загроз для певної фахової спільноти [16, с. 132]. Т. Попова, прагнучи всеохопно схарактеризувати повороти, в процесі міркувань доходить суперечливого висновку. Дослідниці симпатизує метафорична дефініція поворотів як «мисленевого фуєте», що означає пошук нового орієнтиру

заради оптимізації пізнавального процесу. Водночас вона асоціює це явище, з «безумством недовтіленості», оскільки швидкість появи нових поворотів, що збільшується, на думку вченої, не дає змогу професійній спільноті адаптуватися до них [15, с. 89]. Отже, одне з тверджень щонайменше піддає сумніву доцільність іншого⁸. Попри такий фінальний акорд, «партитура поворотів» у дослідженнях ученої звучить багатоаспектно. Прискіпливо вглядаючись у це явище, Т. Попова докладно аналізує його на теоретичному та емпіричному рівнях⁹.

Утім, останнім часом увага до поворотів концентрується довкола не так теоретичних питань, як механізмів імплементації методології в емпіричних дослідженнях. Однією з претензій, які висувуються на адресу поворотів, є так зване «перевиробництво» і знецінення «мови теорії», яка часто «продукує своєрідні концепти-симулякри, які лише умовно пов'язані з емпіричними дослідженнями. Наслідком такої ситуації стає посилення кордонів між теоретиками та практиками історіописання» [7].

Імплементація методології поворотів у практичну площину вітчизняних біографічних студій є ще більш проблематичною і скоріше винятком, аніж поширеною практикою. Утім, незважаючи на те, що поняттям «поворот» в Україні оперують одиниці дослідників, цей досвід демонструє, що ситуація не безнадійна і «повороти» поступово входять у науковий дискурс, підтверджуючи свою актуальність.

У контексті «матеріального повороту» / «повороту до матеріального» І. Колесник акцентує увагу на проблемі «люди і речі», чим

⁸ Про те, що потік інформації, який стрімко зростає в гуманітарній сфері, не дає змогу адекватно сприймати новачі, свого часу зазначалося на Форумі АНР (*The American Historical Review*. 2012. 117(3), 698–813).

⁹ Щоправда, деякі з висунутих дослідницею пропозицій є дискусійними. Зокрема, запропонований розподіл поворотів між філософією, культурологією та історією в контексті дисциплінарності потребує уточнень. Оскільки критерії такого розподілу не визначені, то не зрозуміло, чому, «антропологічний» поворот, наприклад, зараховано до історії, а не до філософії чи культурології. Так само «культурний» і «візуальний» повороти рівною мірою претендують не лише на охоплення історичної, як зазначено, а й філософської та культурологічної сфер знання. Водночас «біографічний» і «нарративний» повороти дослідниця зробила прерогативою філософів. А чому не істориків? Перформативний поворот зараховано до культурології, хоча з не меншим правом ним можуть користуватися історики, усвідомлюючи його переваги, особливо коли йдеться про залучення еґо-документів до біографічних реконструкцій. Намагання Т. Попової окреслити межі поворотів сферою дисциплінарності вносить певний дисонанс у їх розуміння, оскільки ключова ідея цього явища якраз і полягає у його міждисциплінарній значущості. Саме в контексті поворотів соціогуманітаристика постає єдиним простором, перехрестям різноманітних сфер гуманітарного знання «без кордонів», що усуває обмеження та відкриває широкі перспективи інтерпретації, реконструкції, моделювання біографічного нарративу.

актуалізує і окреслює один із важливих складників біографічних реконструкцій. Життя людини органічно і нерозривно пов'язане з матеріальним світом, а отже, невіддільне від нього. Новий напрям, на думку вченої, «встановлює рівновагу матеріального і соціального, human/unhuman — елементів, гармонію душі й тіла» [9, с. 506]. Стирання меж між духовним і матеріальним у добу постмодерну, яка загострює ставлення до речей, призводить до утворення нових соціокультурних мереж. Люди і предмети стають «елементами єдиної мережі комунікацій у сучасному суспільстві» [9, с. 499]. Отже, зовнішній матеріальний світ, що оточує людину, набуває тих самих прав на місце в біографічній реконструкції, як і світ внутрішній, духовний. Колекції (картини, фарфор, антикваріат), житло, домашні бібліотеки, меблі, одяг (стиль, колір, прикраси) у сенсі «повороту до матеріального» постають важливими елементами, із яких реконструюється дослідницька модель біографії людини, що відображає її неповторність, унікальність, а можливо, навпаки, ординарність.

Апелюючи до «тілесного» та «репрезентаційного» поворотів, В. Масненко майстерно реалізував ідею візуалізації тілесності В'ячеслава Липинського — політика, історика, державного діяча під час конструювання моделей еґо-презентації. Оперуючи методологією в межах цих поворотів, учений дійшов важливого висновку, вартого уваги: «Студіювання людського тіла як соціального суб'єкта відкриває нові можливості і для біографічних досліджень, особливо для розуміння інтелектуального обличчя видатних історичних постатей (мислителів), оскільки дозволяє збагнути важливі аспекти сома-психологічних основ їхньої творчості» [12, с. 129]. На переконання В. Масненка, саме завдяки таким підходам біографіка набуває справжнього «антропологічного виміру», орієнтуючись на «живу людину», а не на схематичну конструкцію, складену з анкетних даних.

У форматі науково-популярного життєпису, з акцентом на драматичні і контрастні повороти долі, О. Ясь відтворює біографічний світ М. Костомарова (*Багатоликий Микола Костомаров: До 200-річчя від дня народження Миколи Костомарова*. Київ, 2018), де геніальність, казус та іронія знакового інтелектуала XIX ст. нерозривно пов'язані між собою. Разюча багатоликість його образів і захоплива форма їх реконструкцій підтверджують віднайдення органічної моделі біографічної репрезентації, суголосної з моделями «поворотів» соціогуманістики.

Завдяки імплементації сучасної теорії та методології, що базується на концепціях та інструментарії «соціології знання», «колективної пам'яті», «місць пам'яті», «біографії поколінь», «інтелектуальній іс-

торії», С. Іваницька реконструює біографію С. Єфремова [8], яка виходить за межі поширених історіографічних стереотипів. Завдяки вдалій апробації зарубіжних практик на національному ґрунті персональна історія С. Єфремова представлена в контексті персональних історій «героїв» його текстів, де автобіографічна проекція перетинається з проекціями біографій його «значущих Інших». Як «рафінований естет і вибагливий критик» він постає значно складнішим, форматнішим і глибшим.

Актуалізовані гуманітарними поворотами поняття «генераційна ідентичність», «світоглядні константи» (фемінізм, європеїзм, націоналізм), «інтелектуальне оточення», «автопрезентація» в дослідженні А. Швець (*Жінка з хистом Аріадни. Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах*. Львів, 2018) стали маркерами відтворення біографічного світу ще однієї талановитої представниці українського жіночого письменницького середовища — Наталії Кобринської.

Прагнення вітчизняних науковців подолати усталену лінійність, обмеження та стереотипи в біографічному наративі свідчить про поступові, хоча здебільшого ситуативні, кроки в напрямі освоєння безмежного поля, що відкривають «повороти» в їхньому метафоричному та реальному сенсах.

«Плинність» усталених форм життя, радикальні суспільні та культурні трансформації останніх років, кардинальні зміни, що фіксуються в глобальному світі, змушують замислитися над багатьма, здавалось би, усталеними поняттями. Усвідомлення нового етапу стосунків між гуманітарною наукою і соціумом зумовлює критичний погляд на стратегії розвитку національної біографіки. Її модернізація є можливою за умов концептуального осмислення, імпульсом до якого може бути розгляд проблем лінійності біографічного наративу (лінійність / фрагментарна стереоскопічність / мозаїчність), його контекстуальності (канонічність / стереотипність / «складна» біографія / біографія «Іншого»), імплементації сучасних методологічних практик («поворотні» інновації / традиційність), завдяки яким відкриваються перспективи поєднання емпіричних, теоретичних та рефлексивних аспектів дослідження.

Нова модель історичного біографічного знання, формування якої відбувається в наш час «плинної модерності», націлена на те, щоб охопити всю складність біографії людини в системі координат світу, який позначений чимраз більшою «непевністю» цивілізаційного поступу, але водночас продукує унікальну калейдоскопічність пізнавальних можливостей для науки і суспільства.

1. Бауман З. Плинні часи. Життя в добу непевності / Зигмунт Бауман. – Київ : Критика, 2013. – 176 с.
2. Бауман З. Кінець света — это отсутствие уверенности в завтрашнем дне / Зигмунт Бауман // LB.ua. Культура. – Режим доступа: https://lb.ua/culture/2012/04/19/146824_zigmunt_bauman_konets_sveta.html – (Дата публікації 19.04.2012).
3. Буряк Л. І. Інсталяція як біографічний конструкт: Гнат Павлович Житецький / Л. І. Буряк // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 13–42. <https://doi.org/10.15407/ub.15.013>
4. Джадт Т. Інтелектуали і демократія / Тоні Джадт // Критика. – 2012. – Число 9–10 (179–180). – С. 35.
5. Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського ; редкол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. – Київ : НБУВ, 2019. – 364 с.
6. Історики в пошуках нових перспектив : колективна монографія / под общ. ред. З. А. Чеканцевой. – М. : Аквилон, 2019. – 416 с.
7. Зазуляк Ю. Час історіографії / Юрій Зазуляк // Historians. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/diskusija/2289-yurij-zazulyak-chas-istoriografiji> – (Дата публікації 27.09.2017).
8. Іваницька С. Публіцистична спадщина Сергія Єфремова в контексті суспільних трансформацій: історико-біографічні аспекти (кінець XIX ст. – 1920 рік) / Світлана Іваницька. – Херсон : Гельветика, 2018. – 596 с.
9. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія / Ірина Колесник. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2013. – 566 с.
10. Ляшко С. М. Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської академії наук / С. М. Ляшко. – Київ : [б. в.], 2018. – 532 с.
11. Марченко Н. П. «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica»: фіксація та трансформація біографічного дискурсу в Україні / Н. П. Марченко, В. В. Патиц // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. – Київ, 2019. – Вип. 17. – С. 165–195. <https://doi.org/10.15407/ub.17.165>
12. Масненко В. «Різні обличчя» одного мислителя: візуалізація тілесності в самопрезентації В'ячеслава Липинського / Віталій Масненко // Ейдос : альманах теорії та історії історичної науки. – Київ, 2014–2015. – Вип. 8. – С. 129–154.
13. Поморський Я. Велика зміна: історія перед викликами... : Послання ХХ загального з'їзду істориків до істориків Центрально-Східної Європи / Ян Поморський // Український історичний журнал. – 2020. – № 1. – С. 19–30. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.01.019>
14. Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2017. – 456 с.
15. Попова Т. Н. Дисциплинарный образ науки: подходы и понятия / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2019. – 392 с.
16. Ясь О. «Великі повороти» соціогуманітарного знання в історії історіописання ХХ ст.: українська проекція / Олексій Ясь // Український іс-

- торичний журнал. – 2018. – № 5. – С. 107–136.
<https://doi.org/10.15407/uhj2018.05.107>
17. Bal M. Autotopography: Loise Bourgeois as Builder / Mieke Bal // *Biography*. – 2002. – Vol. 25. – No. 1. – P. 180–202.
<https://doi.org/10.1353/bio.2002.0002>
 18. *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms* / ed. by M. Jolly. – New York : Routledge, 2013. – 1150 p.
<https://doi.org/10.4324/9780203825525>
 19. *Encyclopedia of Women's Autobiography : Vols. 1–2* / ed. by V. Boynton and J. Malin. – London : Greenwood, 2005. – 664 p.
 20. Schechner R. Performance studies: An introduction / R. Schechner. – New York : Routledge, 2002. – 376 p.
 21. Tamboukou M. Epistolary entanglements of love and politics. Reading Rosa Luxemburg's letters / Maria Tamboukou // *The Routledge international handbook on narrative and life history* / ed. by I. Goodson, A. Antikainen, P. Sikes, M. Andrews. – New York : Routledge, 2017. – P. 381–391.
 22. Thrift N. J. *Non-representational Theory: Space, Politics, Affect* / N. J. Thrift. – New York : Routledge, 2008. – 335 p.
<https://doi.org/10.4324/9780203946565>

REFERENCES

1. Bauman, Z. (2013). *Plynni chasy. Zhyttia v dobu nepevnosti* [Liquid times: living in an Age of Uncertainty]. Kyiv, Ukraine: Krytyka. [In Ukrainian].
2. Bauman, Z. (2012, April 19) Konets sveta — eto otsutstvie uverenosti v zavtrashnem dne [The end of the world is a lack of confidence in the future]. In *LB.ua. Kultura*. Retrieved from https://lb.ua/culture/2012/04/19/146824_zigmunt_bauman_konets_sveta.html [In Russian].
3. Buriak, L. I. (2017). Instaliatsiia yak biohrafichnyi konstrukt: Hnat Pavlovych Zhytetskyi [Installation as a biographical construct: Hnat Pavlovych Zhytetsky]. In *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 15, 13–42. <https://doi.org/10.15407/ub.15.013> [In Ukrainian].
4. Dzhadt, T. (2012). Intelektualy i demokratsiia [Intellectuals and democracy]. *Krytyka*, 9–10 (179–180), 35. [In Ukrainian].
5. Popyk, V. I. (Ed.). (2019). *Istorychna biohrafika v Ukraini: problemy, zavdannia i perspektyvy rozvytku doslidzhen, vydavnychoi ta informatsiinoi roboty* [Historical biography in Ukraine: problems, tasks and prospects for the development of research, publishing and informational work]. Kyiv, Ukraine: VNLU. [In Ukrainian].
6. Chekantseva, Z. A. (Ed.). (2019). *Istoriki v poiskakh novykh perspektiv* [Historians in search of new perspectives]. Moscow, Russia: Akvilon. [In Russian].
7. Zazuliak, Yu. (2017, September 27). Chas istoriohrafii. In *Historians*. Retrieved from <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2289-yurij-zazulyak-chas-istoriografiji> [In Ukrainian].
8. Ivanytska, S. (2018). *Publitsytychna spadshchyna Serhii Yefremova v konteksti suspilnykh transformatsii: istoriko-biohrafichni aspekty (kinets 19 st. – 1920 rik)* [Serhiy Yefremov's journalistic legacy in the context of social transformations: historical and biographical aspects (the end of the 19th century - 1920)]. Kherson, Ukraine: Helvetyka. [In Ukrainian].

9. Kolesnyk, I. (2013). *Ukrainska istoriografii: kontseptualna istoriia* [Ukrainian historiography: conceptual history]. Kyiv, Ukraine: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
10. Liashko, S. M. (2018). *Avtobiografichni dzherela Postiinoi komisii dlia skladannia Biografichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy (1918-1933) Vseukrainskoi akademii nauk* [Autobiographical sources of the Standing Commission for compiling the Biographical Dictionary of Ukrainian figures (1918–1933) of the All-Ukrainian Academy of Sciences]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
11. Marchenko, N. P., & Patyk, V. V. (2019). “Ukrainska biorafistyka = Biographistica Ukrainica”: fiksatsiia ta transformatsiia biohrafichnoho dyskursu v Ukraini [“Ukrainian Biographistics = Biographistica Ukrainica”: fixation and transformation of biographical discourse in Ukraine]. In *Ukrainska Biohafistyka = Biographistica Ukrainica*, 17, 165-195. <https://doi.org/10.15407/ub.17.165> [In Ukrainian].
12. Masnenko, V. (2014-2015). “Rizni oblychchia” odnogo myslytelia: vizualizatsiia tilesnosti v samoprezentatsii Viacheslava Lypynskoho [“Different faces” of one thinker: visualization of corporeality in Vyacheslav Lypynsky’s self-presentation]. *Eidos*, 8, 129-154. [In Ukrainian].
13. Pomorskyi, Ya. (2020). Velyka zmina: istoriia pered vyklykamy... Poslannia XX zahalnoho zizdu istorykiv do istorykiv Tsentralno-Skhidnoi Yevropy [The Great Change: A History before Challenges: Message of 20 General Assemble of Polish Historians to Central-East Europe’s Historians]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1, 19-30. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.01.019> [In Ukrainian].
14. Popova, T. N. (2017). *Zhizneopisanie uchenogo-istorika na perekrestke istoriograficheskikh traditsii. Teoriia. Metodologiya. Praktika* [Biography of the Historian at the Crossroads of Historiographic Traditions. Theory. Methodology. Practice]. Odessa, Ukraine: Bondarenko M. A. [In Russian].
15. Popova, T. N. (2019). *Distciplinaryni obraz nauki: podkhody i poniatia* [The disciplinary image of science: approaches and concepts]. Odessa, Ukraine: Bondarenko M. A. [In Russian].
16. Yas, O. (2018). “Velyki povoroty” sotsiohumanitarnoho znannia v istorii istoriopysanniakh XX st.: ukrainska proektsiia [“Great turns” of socio-humanitarian knowledge in the history of the history writing 20th century: Ukrainian projection]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 107-136. <https://doi.org/10.15407/uhj2018.05.107> [In Ukrainian].
17. Bal, M. (2002). Autotopography: Louise Bourgeois as Builder. In *Biography*, 25(1), 180-202. <https://doi.org/10.1353/bio.2002.0002> [In English].
18. Jolly, M. (Ed.). (2013). *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms*. New York, NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203825525> [In English].
19. Boynton, V., & Malin, J. (Ed.). (2005). *Encyclopedia of Women’s Autobiography (Vols. 1-2)*. London, UK: Greenwood. [In English].
20. Tamboukou, M. (2017). Epistolary entanglements of love and politics. Reading Rosa Luxemburg’s letters. In I. Goodson, & A. Antikainen, P. Sikes, & M. Andrews (Eds.). *The Routledge international handbook on narrative and life history* (pp. 381-391). New York, NY: Routledge. [In English].
21. Schechner, R. (2002). *Performance studies: An introduction*. New York, NY: Routledge. [In English].

22. Thrift, N. J. (2008). *Non-representational Theory: Space, Politics, Affect*. – New York, NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203946565> [In English].

Стаття надійшла 25.05.2020 р.

Larysa BURIAK, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Associate of the Institute of Biographical Research, VNLU (Kyiv, Ukraine).

Ukrainian biography of «liquid modernity»: a proposal for reflection.

The world, which has changed dramatically over the past three decades, puts on the agenda the need to rethink the relationship between humanities and society. In this regard, the modernization of the concept of national biography is one of the priority areas of humanities.

The publication deals with debatable issues and formulates questions for scientific reflection. Modern Ukrainian biography is analyzed as a phenomenon, as well as cognitive and communicative resource, characterized by a natural contradictions. On the one hand, it has obvious successes and at the same time – imbalances, limitations, and stereotypes. Of particular relevance is the search for optimal biographical research algorithms that are in tune with the global challenges and intellectual demands of today's «liquid modernity» (Zygmunt Bauman), «uncertainty» (Tony Judt), «the end of the world as we know it» (Immanuel Wallerstein).

The modern concept of Ukrainian biography, based on the interpretation of a person's biography as a «non-linear structure», is oriented towards revealing a complex «biographical world» of a person. To achieve this goal, it is proposed to use a variety of reconstructions in the format of mosaic fragmentation, focused on effective communication with society. Remaining an important factor in the formation of identity, biography at the same time aims to overcome the limitations and «unscientific traps», the appearance of which is inevitable in the wake of patriotic moods.

A necessary condition for the transformation of a biographical studies is the updating of its temporal and spatial characteristics, which implies a critical view to linearity as a dominant biography format, a variety of personalities with a «complex» biography, actualizing the biography of «Other», overcoming stereotypes, and the implementation of innovative research methods of «humanitarian turns» that open up prospects for combining empirical, theoretical and reflective aspects of research.

Key words: biography, methodology of biographical research, «liquid modernity», linearity, stereotypes, «complex» biography, humanitarian «turns».